

жертв сталинизма в 30-е годы // Вопросы истории. — 1989. — № 4; Капустин А., Мотричев В. Спецпоселенцы // Уральский рабочий. — 1991. — 9 липня; Земсков В.Н. Судьба “кулацкой ссылки” (1930—1954 гг.) // Отечественная история. — 1994. — № 1; Ссылка крестьян на Урал в 1930-е годы. Документы из архивов // Отечественная история. — 1995. — № 1 та ін. 23. Чорна книга України. Збірник документів, архівних матеріалів, листів, доповідей, статей, досліджень, есе / Упор. редактор Ф.Зубанич. Передмова В. Яворівського. — К. — Вид. центр “Просвіта”. — 1998. — 784 с. 24. Шитюк М.М. Миколаївщина в голодних 1921—1923 роках // Миколаївщина: літопис історичних подій. — Херсон: Ольді-плюс, 2002; Його ж. Голод-геноцид 1933 року: історико-політологічний аналіз соціально-демографічних та морально-психологічних наслідків на території Миколаївщини // Там само; Його ж. Суцільна колективізація сільського господарства // Там само; Його ж. Масові репресії на території Миколаївщини // Там само; Його ж. У перше повоєнне десятиліття (1944—1954 рр.) // Там само.

М.А. Якименко

Полтавська державна аграрна академія

ДО ПИТАННЯ ПРО СТУПІНЬ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ ЗА ТРАГЕДІЮ 1932 — 1933 рр. НА ПОЛТАВЩИНІ

© Якименко М.А., 2003

Йдеться про ступінь відповідальності місцевих органів влади за трагедію 1932—1933 рр. на Полтавщині, яка виявилася в епіцентрі штучного голодомору. Спираючись на конкретні факти, опубліковані у відповідальних збірниках документів, автор доводить, що місцеві органи влади несуть таку саму відповідальність за трагедію, як і центральна — київська і московська комуністична влада.

Постановою Верховної Ради від 28.XI.2002 р. “Про 70-ті роковини голодомору в Україні” передбачено широке висвітлення трагедії 30-х років у засобах масової інформації, що є вагомим приводом згадати про цю подію сьогодні. Зацікавившись подіями тих років на Полтавщині, автор звернув увагу на те, що такий аспект цієї багатогранної проблеми, як ступінь відповідальності місцевих органів влади за трагедію 1932—1933 рр. в опублікованій літературі майже не висвітлений.

Чим була тогочасна держава СРСР і його складова частина УСРР? Це була класична країна з тоталітарним політичним режимом, де панувала комуністична ідеологія з її монополією на істину та повним контролем партійно-державного апарату над економічною, політичною та ідеологічною сферами життєдіяльності суспільства. Дотримуючись відомої марксистської доктрини про перевагу колективної праці над індивідуальною і, відповідно, вищої продуктивності праці на основі колективної власності на засоби виробництва, комуністичне керівництво СРСР у 1929 р. прийняло рішення форсувати кооперування індивідуального селянського господарства. Через брак відповідних економічних стимулів у вигляді, наприклад, державних поставок селу достатньої кількості сільськогосподарської техніки, у розпорядженні влади, що знаходилася після 1917 р. в руках комуністичної партії, залишалося майже виключно голе адміністрування. Основним елементом адміністративного тиску стали репресії проти тих, хто заперечував курс комуністичної партії на побудову соціалізму або сумнівався у його ефективності. Відповідно до настанов Сталіна, репресії на початку 30-х років стали застосовуватися проти: а) “шкідництва”; б)

“переродженців і дворушників” у самій партії; в) “рештків ворожих класів” г) “рештків старих контрреволюційних партій” [1, с. 425]. Місцеві органи влади і управління, в особі окружних та районних комітетів комуністичної партії, окружних та районних виконавчих комітетів депутатів трудящих, з усією енергійністю заходилися реалізувати намічені у Москві плани колективізації сільського господарства як вирішального кроку на шляху до збільшення поставок з України союзному центру зерна та продукції тваринництва. В опублікованій 3.XI.1929 р. статті “Рік великого перелому” Сталін заявив, що “завдяки ростові колгоспно-радгоспного руху ми... вийшли з хлібної кризи”. Згідно з його прогнозом “наша країна через яких-небудь три роки (1932 р.?) стане однією з найбільших хлібних країн, якщо не найбільш хлібною в світі [4, с. 132]. Щоб поживити роботу місцевих партійних і радянських органів ЦК КП(б)У 25.XI.1930 р. прийняв постанову з погрозами зняття з роботи та оголосити сувору догану тим керівникам райкомів КП(б)У, які не забезпечать виконання планів хлібозаготівель [2, с. 947]. Щоб виконати намічені плани районне керівництво використовувало найрізноманітніші методи впливу. Як відзначалось у звіті інформаційної групи Центральної контрольної комісії КП(б)У 8.V.1930 р. про зловживання владою партійними та радянськими органами щодо примусової колективізації та розкуркулювання середняків, керівники Федунківської сільради Шишацького району разом з уповноваженим райпарткому “арештовували селян та знущалися з них, навіть при прийомі до колгоспів (міряли аршином, дивились у зуби)” [2, с. 195]. У травні 1932 р. партійна комісія Лубенського райкому КП(б)У у своєму звіті писала таке: “Характерною ознакою перекурчень... слід відмітити окрім обшуків, брутальне ставлення бригад, руйнації печей, биття вікон, ще й привласнення майна, облігацій і вилучення по селу біля 40 корів... в день заготівлі м’яса” [3, с. 173]. Мали місце випадки коли в ході розкуркулення “при вилученні майна окремі службові особи і навіть бригади (як мало місце в Попівському районі с. Хомутець) беруть продукти харчування і там же на місці їдять, а також беруть куркульський одяг і там же на себе одягають...” [3, с. 97]. В одному з листів секретаря Чутівського райкому КП(б)У секретарям партосередків та уповноваженим району з організації праці та зміцненню трудової дисципліни наказувалось усім працездатним, без винятку, виходити на роботу “зі сходом сонця”, а закінчувати її “по заході сонця” [3, с. 224]. Подібна вимога ставилася до колгоспників і у зверненні Лубенського окрвиконкому від 10.III.1930 р. Суворі контролери колективної праці вимагали від уповноважених окрвиконкому, голів райвиконкомів та сільрад розглядати запізнення на роботу “на 10—20 хвилин... як порушення труддисципліни...” [3, с. 104]. Виникає у зв’язку з цим запитання: а як же бути з Конституцією УСРР, де було проголошено 8-годинний робочий день великим завоюванням соціалізму? Незважаючи на те, що через надмірні хлібозаготівлі (у 1928 р. в Україні було заготовлено 180 млн. пудів хліба; у 1930 р. — 400 млн.; 1931 р. — 380 млн.) голод для основної маси селян став жахливою реальністю, центральні органи влади у 1932 р. посилили тиск на місцеву адміністрацію, вимагаючи виконати намічені у Москві плани. “ЦК вимагає від вас вжиття негайних заходів щодо посилення хлібозаготівель, — телеграфував 1.VIII.1932 р. на місця перший секретар ЦК КП(б)У С. Косіор, — подальше затягування хлібозаготівель будемо розглядати як бездіяльність, що сприяє зриву хлібозаготівель...” [2, с. 183]. Постанова політбюро ЦК КП(б)У від 29.XII.1932 р. вимагала від місцевих органів влади застосовувати щодо тих, хто не виконує планів хлібозаготівель “розпродаж всього їх майна...” [3, с. 205]. Багато населених пунктів Полтавщини з ініціативи місцевих органів влади було занесено на так звану “чорну дошку”, що означало “негайне стягнення грошових і м’ясних штрафів, повторне накладання м’ясних штрафів, відбирання у колгоспів худоби, переданої свого часу їм від розкуркулених” та інші санкції [3, с. 214]. Проте драконівські заходи влади щодо порушників не завжди допомагали. Доведені до відчаю люди поряд з такою розповсюдженою формою опору, як погана робота

у колгоспі, практикували й інші, про які йдеться, зокрема, у звіті Оболонського райкому КП(б)У від 1.IV.1930 р.: “закопування хліба в землю”; “нелегальні збори в болотах, на річках під виглядом полювання”; “розповсюдження прокламацій”; замах на життя і вбивство сільських активістів [3, с. 110]. Згідно з інформацією, одержаною 4.II.1933 р. Полтавським міським відділом ДПУ мешканець села Терновщина Григорій Локошко неодноразово заявляв, що “раніше собак у панів годували краще, ніж нас годують зараз у колгоспі, годують поміями, а роботу питають”[13]. Дехто намагався повідомити Сталіна про свої страждання, не сподіваючись одержати відповідної допомоги від місцевої влади. Так, у 1932 р. з с. Горби Глобинського району було надіслано листа, у якому анонімний автор запитував: “...Чи є закон Радянської влади, щоб селянство сиділо голодним, так як ми, колгоспники... Тепер не тільки Горби, а взяти треба Глобинський і Семенівський райони, де поголовний голод серед народу. Ми колгоспники вирішили спитати: ...за що ми билися на фронтах? За те, щоб сидіти голодними, щоб бачити, як вмирають діти в корчах з голоду?” [3, с. 170]. З усього обсягу інформації, що міститься у двох збірниках документів про події 1929—1933 рр., опублікованих нещодавно у Києві і Полтаві, лише окремі документи дають підстави говорити про наявність у середовищі партійних і радянських керівників осіб, які інтереси голодних людей поставили на перше місце, порівняно з виконанням химерних планів. Мова у цьому випадку йдеться про керівництво Кобеляцького району, позиція якого викликала різку реакцію самого Сталіна. Лише за те, що секретар райпарткому Кирило Ляшенко публічно визнав доведений району план хлібозаготівель нереальним (на 15.XI район виконав тільки 32,8 % річного плану), колишній червоний партизан 25.XII.1932 р. одержав від Харківського обласного суду 10 років позбавлення волі. Інші керівники району (6 осіб) одержали від 5 до 8 років ув’язнення [2, с. 575].

Підводячи підсумки вищенаведеному, можна констатувати очевидний факт некритичного ставлення місцевих органів влади до тих рішень центрального партійного і радянського апарату, що зумовили, врешті-решт, трагедію 1932—1933 рр., під час якої на Полтавщині померло близько мільйона осіб [3, с. 49]. Саме партійний і державний апарат як місцевий, так і центральний, несе усю повноту відповідальності за події 1932—1933 рр., а не кліматичні умови 1933 р., як нещодавно заявив на парламентських слуханнях у Верховній Раді відомий лідер українських комуністів. Згідно з свідченнями опублікованої інформації Українського республіканського управління з гідрометереології як 1932 р., так і 1933 р. не мали особливих відхилень як за температурою повітря, так і опадами [3, с. 244—245]. Отже, голод 1932—1933 рр. — справа політики, а не природи.

1. Бойко О.Д. *Історія України: Посібник*. — К.: Видавничий центр “Академія”, 2002. — 504 с. 2. *Колективізація і голод на Україні, 1929—1933* /АН України. Інститут історії України та ін.: Упоряд.: Г.М. Михайличенко, Є.П. Шагаліна; Відп. ред. С.В. Кульчицький. — К.: Наук. думка, 1922. — 974 с. 3. *Колективізація сільського господарства і голод на Полтавщині 1929—1933: Збірник документів і матеріалів*. — Полтава, 1997. — 324 с. 4. *Сталін Й. Твори*. — Т. 12. — 421 с.